

BOEKBESPREKING

Door: Saskia I. Zwart

Titel: De bewegelijke grenzen van het vrouwelijk ego. De relatie tussen sekse, autonomie en welbevinden.

Auteur: Bekker, M.

Gegevens: Academisch proefschrift, Amsterdam. 1991. 181 pag. ISBN 90-5166-206-8

Sinds het eind van de jaren '60 is het aantal publikaties waarin de positie van de huisvrouw wordt geproblematiseerd, sterk toegenomen. De ongelijke machtspositie ten opzichte van mannen, de financiële afhankelijkheid maar ook de aard van huishoudelijk werk - het monotone karakter ervan, het feit dat het nooit af is, het isolement, de gerichtheid op de behoeften van anderen - werden in toenemende mate aangemerkt als bron van 'onbehagen'. Werk buitenshuis levert daarentegen financiële onafhankelijkheid op, gevoelens van zelfwaardering, de mogelijkheid tot het ontplooiën van talenten en vaardigheden en sociale contacten. Anderzijds heeft het buitenshuis werken voor vrouwen ook een aantal specifieke negatieve effecten, daarbij moet in de eerste plaats "de dubbele belasting" worden genoemd.

In het licht van deze problematiek richt de vraagstelling van dit proefschrift zich op de vraag omtrent de psychische gezondheid van huisvrouwen in vergelijking met die van buitenshuis-werkende vrouwen. Gaat sociaal-economische autonomie van vrouwen inderdaad gepaard met een betere gezondheid dan het afhankelijke bestaan van de huisvrouw?

Naast genoemde sociaal-economisch bepaalde achtergronden van het welbevinden, is vooral de relatie tussen de psychische autonomie (en het veronderstelde gebrek daaraan bij vrouwen) en de geestelijke gezondheid het onderwerp van deze dissertatie.

Psychische afhankelijkheid wordt algemeen gezien als een typisch vrouwelijke eigenschap met een pathologiserend karakter. In het kielzog van de invloedrijke feministisch en psycho-analytisch georiënteerde theorie van Chodorow (1978) wordt er door velen van uitgegaan dat er in onze cultuur fundamentele verschillen in vroege opvoedingservaringen en daardoor in de persoonlijkheidsstructuur tussen de seksen bestaan¹. De egogrenzen van vrouwen zijn bestempeld als vager, zwakker of flexibeler en vrouwen wordt een gebrek aan autonomie toegeschreven. Dit vrouwelijke gebrek aan autonomie wordt verondersteld een rol te spelen in de ontwikkeling van psychische symptomen die vooral de vrouwelijke sekse treffen, zoals agorafobie. De belangrijkste bevindingen m.b.t. de aan Chodorow ontleende veronderstellingen kunnen in drie punten worden samengevat. In de eerste plaats bleef er van het veronderstelde gebrek aan autonomie bij vrouwen in onze cultuur, in dit onderzoek weinig over. Ten tweede concludeert Bekker dat gebrek aan autonomie wel een rol speelt bij agorafobie en bulimia nervosa, symptomen waarvan vooral vrouwen last hebben. De derde conclusie is dat in het onderzoek geen bevestiging wordt gevonden voor de veronderstelling dat de moeder-dochterrelatie autonomiebelemmerend voor de dochter zou werken.

¹ Chodorow, N. 1978; The reproduction of mothering. University of California Press, Berkeley

In de meeste psychologische theorieën met betrekking tot psychische autonomie en afhankelijkheid wordt geen verband gelegd met variabelen inzake de sociaal-economische positie. Het was een van de doelstellingen van dit proefschrift om daartoe een aanzet te geven. Uitgangspunt daarbij was het gegeven dat agorafobische vrouwen vaak laag opgeleide huisvrouwen zijn, zonder werk buitenshuis. Een eerste conclusie, op grond van het literatuuronderzoek, laat zien dat de gezondheid van vrouwen positief lijkt samen te hangen met bezit van werk buitenshuis. De besproken onderzoeken wijzen er niet op dat het vervullen van meerdere rollen, zoals die van werkneemster, partner en moeder tezamen, een negatieve uitwerking op de gezondheid heeft; geen bewijs voor een "belastende bevrijding" dus.

Een tweede conclusie, op grond van vergelijking van de verschillende onderzoeksgroepen, is dat huisvrouwen een andere, onplezieriger, beleving blijken te hebben van publieke anonieme situaties, een belangrijk aspect van agorafobie. In dit deel van het onderzoek werd een groep laag opgeleide huisvrouwen vergeleken met een groep hoog opgeleide buitenshuis werkende vrouwen en mannen. Een alternatieve interpretatie is dan ook dat verschillen in beleving van publieke anonieme situaties op rekening komen van het verschil in opleiding.

Hoe de auteur vervolgens ook haar best doet om materiaal aan te dragen ter ondersteuning van een van de twee alternatieve hypothesen, de zwakke steun in de onderzoeksopzet blijft haar hier parten spelen. Door een groep laag opgeleide huisvrouwen te vergelijken met hoog opgeleide vrouwen en mannen voor wat betreft de beleving van publieke anonieme situaties, een belangrijk aspect van agorafobie, kan niet worden vastgesteld of genoemde kenmerken nu voor rekening komen van de opleiding (en daarmee samenhangende variabelen) of in verband gebracht moeten worden met het huisvrouw zijn versus het hebben van betaald werk.

Een tweede inconsistentie in het onderzoek betreft het volgende. Uit het literatuuronderzoek bleek dat niet alleen het innemen van een sociaal-economische positie van meer of minder grote autonomie bepalend is voor het welbevinden en de gezondheid van vrouwen. Ook de mate van discrepantie tussen dagelijkse praktijk en sekserolopvattingen is daarbij van doorslaggevend belang. Van dit inzicht is in de uiteindelijke onderzoekopzet weinig meer terug te vinden. Het hebben van betaald werk wordt aangemerkt als hét kenmerk van een autonome sociaal-economische positie en naar opvattingen t.a.v. 'gewenste positie' en de discrepantie met de praktische situatie is niet gevraagd.

Marrie Bekker is bepaald niet bescheiden geweest in haar vraagstelling. Geen wonder dan ook dat tal van vragen onopgehelderd blijven. Vooral met betrekking tot het verband tussen de sociaal-economische situatie van huisvrouwen en hun welzijn, blijft een aantal vragen onopgehelderd. Een van de verdiensten van haar proefschrift is gelegen in de serieuze poging tot operationalisering en toetsing van een aantal elementen uit de theorie van Chodorow; een theorie die in ruime kring weerklank heeft gevonden en hypothesevorming heeft uitgelokt. De hier vermelde onvolkomenheden in dit proefschrift moeten evenzo worden opgevat, namelijk als aanknopingspunten voor verder onderzoek. Die aanzetten zijn er in deze goed leesbare en, ook voor niet-psychologen zeer toegankelijke studie, ruimschoots voorhanden.